

Mysteriet om den gode bog

I anledning af Anne Lise Japsens bog, der anmeldes af Leif Emerek

Japsen, Anne Lise: Biblioteket og den gode bog/ Anne Lise Japsen. - Kbh.: Gyldendal, 1992. - 169 sider. Kr. 198.

Der var engang massemedierne, de var onde, og det er en kendt sag, og der var en skyldig. Så var der de dydige stemmer, der fordømte hans forbrydelser. Og Kunsten (åh, sikke dog et held), som tilbød alternativer for dem, der ikke var fanger af massemedierne. Godt, det alt sammen er overstået. Nu skal man igen til at spørge sig selv, hvad det er der foregår. (Umberto Eco).

Hvad er det, der sker når forlæggerne uegennyttigt påtager sig på bibliotekernes vegne at være den gode smags vogtere. Har de da slet ingen økonomiske egeninteresser, som de skal varetage. Og hvad er det, der foregår, når John Chr. Jørgensen den ene dag skoser folkebibliotekernes bogvalg og den næste anmelder Knud H. Thomsens **Degnen i Kragevig** mildest talt tvetydigt - istedet for utvetydigt at afvise romanen i overensstemmelse med den klare linje, der er i hans kritik at materialevalget.

Og hvad er det, der sker, når en på bibliotekernes vegne meget bekymret forfatterinde som Mette Winge i sin roman **Novemberlys** ubekymret blander sædeskildring, historisk roman, kriminalroman og Bang-pastiche på en mildt sagt ubehjælpelig måde. Og hvad hedder den naturlov, der siger, at henholdsvis 88% og 64% af gruppe IIA-titlerne skal komme som eksprestilbud fra IBC - for ikke at nævne 44% henholdsvis 45% af gruppe IIC-titlerne. Der må ligge noget unaturligt bag dette. Er det altsammen udtryk for, at folkebibliotekernes materialevalg er for dårligt. Hvad er det dog, der foregår. Alt det og meget mere får vi ikke noget at vide om i Anne Lise Japsens **Biblioteket og den gode bog**.

Og alligevel har bogen vakt opsigt og diskussion. Det er på samme tid mærkeligt og selvfølgelig. Det mærkelige består i, at dens undersøgelse af folkebibliotekernes materialevalg - især det skønlitterære - egentlig ikke føjer ny viden til den gældende praksis. Hvad vi får er en kvantitativ dokumentation i form af mange tal og grafer af

det, vi godt vidste . Det kan være meget nyttigt, men i sig selv næppe grund nok til stor alarm.

Det selvfølgelig består i, at bogens undersøgelser giver legitimationshjælp til de, der har den opfattelse, at folkebibliotekernes materialevalg er for meget efterspørgselsstyret, at det i for høj grad retter sig mod den dårlige smag. Pudsigt nok er det bortset fra nogle enkelte bibliotekarer især stemmer fra bogbranchen, der er af den opfattelse. Og det er i grunden ikke så mærkeligt, når vi betragter de ændrede vilkår for bogudgivelser i Danmark. Derimod er det meget mærkeligt, at bogens forfatter ikke finder det mærkeligt.

Bogen er affattet i 9 kapitler plus bilag med 7 tabeller. I alt 169 sider analyse af folkebibliotekernes materialevalg i et både smukt og funktionelt lay-out. (Dog ville en yderligere korrekturlæsning have rettet et par mindre skønhedsfejl som den side 95, hvor 88% bliver til 188% og side 167, hvor der står at læse: Ovidius Naso: **Ovids forvandlinger**. Af den slags forskrivelse er der nogle).

I kapitel 1 ridses bogens problemstilling op: er folkebibliotekerne ophørt med at være stedet for kulturel hukommelse og fantasi til fordel for bestsellerisme. Det er en enkel problemstilling i en kompleks og labyrintisk virkelighed, som desværre aldrig bliver reflekteret med ind i undersøgelsen eller i tolkningen af dens resultater. Det er måske netop grunden til, at bogen i overført betydning er blevet en bestseller.

Kapitel 2 indeholder en redegørelse for debatten omkring folkebibliotekernes materialevalg. Ifølge forfatteren har den stramme økonomi nødvendiggjort en prioritering, og det er denne, som er kernen i diskussionen om bogvalget. To positioner konfronteres: på den ene side forsvares den klassiske bibliotekopfattelse af publicister som Hans Hertel og John Chr. Jørgensen og af forlæggere og forfattere. På den anden side forsøger nogle bibliotekarer at forsvare sig mod stormløbet ved at fremhæve muligheden for andre kvalitetsforestillinger end de klassiske(jvf.f.eks.p.23). Det på-

faldende i debatten er, at det er branchefolk, der gør den klassiske oplysningstanke til deres, mens bibliotekarerne stort set forsvare det materialevalg, som rent faktisk finder sted. Det karakteristiske for iscenesættelsen af debatten er dens sans for klarhed og enkelhed. Sort og hvidt er tydeligt markeret. Hvor forfatteren selv står, hersker der ikke tvivl om: "Det er vores påstand at bibliotekerne hverken kan eller skal tilfredsstille nyhedsefterspørgslen på bestsellerne, men bør lægge vægt på det brede udvalg og den langsigtede efterspørgsel og at de i høj grad påvirker efterspørgslen med det udvalg de stiller til rådighed." (p.8).

EksPLICIT tones der her rent flag - jvf. også pp. 36, 47 - og implicit viser montagen af debatten ligeledes helt klart, hvilken grundlæggende holdning forfatteren har til diskussionen om bogvalget. Det er således allerede på dette tidspunkt markeret, hvad tallene i undersøgelsen skal vise. Tidligere ville en sådan forudgriben af en undersøgelses resultater udsætte sig for at blive betegnet som tendentiøs. Det forenkede og tendentiøse er aspekter af det begreb om populisme, som også har svirret i debatten. Det er her godt at konstatere, at alle gør sig fortjent til dette agtværdige prædikat, som yderligere har den store fordel, at de, der benytter sig af termen, er herligt fri for at argumentere på et forpligtende og differentieret begrebsligt niveau.

I kapitel 3 gøres der rede for de lovmæssige rammer om materialevalget, dets organisering, dets hjælpemidler og disse rammers betydning for det, der i denne fremstilling bliver til en bærende dikotomi: kvalitet vs efterspørgsel. Hvis noget er rigtigt godt, så må det ikke efterspørges i større omfang, for så er det i nærheden af bestsellerismen, og når noget er meget efterspurgt, så har det formentlig ingen kvalitet. Det er muligt forfatteren ikke mener dette, men det er faktisk den logik, der træder frem af bogens diskurs. Hvis ikke emnet var så alvorligt, så kunne man blive helt munter og platonisk tilpas. Det er ærgerligt, at forfatteren ikke benytter sig af muligheden for at diskutere karakteren af det kvalitetsbegreb, som ligger i

loven: er det et absolut begreb, eller er også det udsat for glidninger og omfortolkninger. Kvalitetsbegrebet har ikke en naturlovs status. Dertil kunne der være åbnet for en diskussion af, hvad det betyder, at centrale institutioner udarbejder hjælpemidler til materialevalget - hvilken indflydelse har deres selektion af biblioteksrelevante materialer, og hvad betyder de skrappe bestillingsfrister for materialevalgets bonitet.

Kapitel 4 gør rede for mængden af udgivelser i 1989. Hvilke er de tal, der skal regnes med, når materialevalget diskuteres. Kapitlet viser, at det er svært at fremlægge entydige tal for et års udgivelsvolumen.

Kapitel 5 viser udviklingen i folkebibliotekernes anskaffelser gennem de sidste ti år: et markant fald, der tilskrives stigende bogpriser og faldende bogkonti. Her er et hjørne af hele problemstillingen, som i sig selv kunne give anledning til overvejelser over kritikens berettigelse. Det sker desværre ikke - måske fordi det ville forstyrre den grundlæggende forestilling om, hvad bibliotekerne skal prioritere og ikke prioritere.

Kapitel 6 er bogens centrale kapitel. Heri opstilles en liste over 114 skønlitterære titler, hvoraf 102 er de bedst anmeldte og 12 titler de mest solgte. Dernæst indeles bibliotekerne efter kommunestørrelse med henblik på at eftervise et mønster i anskaffelserne. Der er et mønster: det viser sig, at de sværest tilgængelige titler samlet er købt i færrest eksemplarer og overvejende til hovedbiblioteker. Omvendt viser det sig, at jo mindre det enkelte bibliotek er jo mindre er tilbøjeligheden til at anskaffe de "smalle titler" - et eksempel på denne tendens er indkøbene af Thomas Manns **Trolddomsbjerg**, som kun er købt i 396 eksemplarer ialt. Sammenhængende hermed viser det sig, den forventede efterspørgsel er "et tungtvejende parameter i bogvalget" (p.80). Det centrale eksempel herpå er Helle Stangerups **Spar Dame**, som er anskaffet i 2653 eksemplarer.

Disse indsigter kombineres dernæst med en mindre udlånsanalyse af de bedste titler på hhv. Frederiksberg og Ballerup biblioteker. Det viser sig her, at 1-2 år efter anskaffelsen efterspørges de gode titler stadig i stort omfang. Konklusionen er derfor den nærliggende, at de gode bøger bør købes i et større antal, end de faktisk bliver, for folkebibliotekerne styrer med deres udbud efterspørgslen (p.84). Her bliver efterspørgsel så pludselig positiv - men den må blot ikke få karakter af bestsellerisme (p.85). Atter bekræftes det værdimæssige grundlag, som modellerer undersøgelsen. For lødighedens skyld burde det vel være undersøgt, om det er en generel tendens. Det kan hævdes, at de to biblioteker næppe er repræsentative - det vil sige, at der f.eks. i provinsen kunne være andre mønstre i trækket på samlingerne.

Kapitel 7 gør dernæst rede for, hvorledes hovedlistens 114 titler placerer sig i det samlede anskaffelsesbillede. Den undersøgte titelmængde udgør nu 443 titler - romaner og novellesamlinger. Dette korpus typologiseres nu i en gruppe af bøger "af litterær karakter", der igen deles i "smal litteratur, dvs. med lille læserkreds" og i "bred litteratur, dvs. med stor læserkreds". I den første anbringes f.eks. Ovids **Forvandlinger**, iden anden f.eks. Tom Wolfes **Forfængelighedens bål**. Endvidere etableres en gruppe II, der består af underholdnings- og debatlitteratur. Gruppen indeles i tre undergrupper efter faldende kvalitet. Konklusionen på denne del af undersøgelsen er, at bibliotekerne prioriterer underholdningsaspektet højere end selv forlagene (p.95): gruppe I bøgerne udgør 29% af udgivelserne, men kun 23% af anskaffelserne, hvorimod gruppe IIA-titlerne udgør 41% af udgivelserne og 54% af det samlede indkøb. Det ser overbevisende og besnærende ud - men det er problematisk, hvilket forfatteren også selv reflekterer (p.89). Alligevel vælges en "pragmatisk løsning" (ibid., jvf.p.91), og så kommer det hele til at passe ind i det billede, der er tegnet allerede.

Kapitel 8 omhandler de faglitterære udgivelser. Kapitlet er mere summarisk og mere emneorienteret end orienteret mod egentlige kvalitative

vurderinger. Også i denne sammenhæng er det de populære fremstillinger og de mest efterspurgte emner, som anskaffes i det største antal eksemplarer (p. 107).

Kapitel 9 er undersøgelsens konklusion: den smalle kvalitetslitteratur prioriteres lavere end den brede underholdning, "og for så vidt bliver kvaliteten svigtet til fordel for efterspørgslen"(p.113). Alligevel spores der en sympatisk usikkerhed: "Men dermed har vi ikke besvaret det spørgsmål, der må være det vigtigste: er der den rigtige balance mellem kvalitet og efterspørgsel i folkebibliotekernes anskaffelsespolitik" (p.116). Hvordan denne forsigtighed imidlertid hænger sammen med følgende formulering: "Med lidt fantasi kan man se figuren som en vippe, hvor den brede kvalitet er oppe og den smalle nede. Det der er oppe er købt af de fleste, det der er nede af de få" (p.115) - det forstår jeg ikke. Er det ikke en besvarelse af spørgsmålet om balance mellem kvalitet og efterspørgsel. Vippemetaforen bliver jo netop brugt som udtryk for ubalance. Faktisk er det sådan, at hele undersøgelsens værdigrundlag er klart på dannelseslitteraturens side - eksemplerne på både direkte og indirekte udsagn herom er legio. Så derfor demteres stadigt alle forsigtigheder og tilløb til mere nuancerede og komplekse vurderinger - og det kan heller ikke være anderledes, sådan som hele undersøgelsen er stillet an.

Undersøgelsen kommer således til entydigt at bekræfte de kritiske røster mod folkebibliotekernes materialevalg. I det følgende vil jeg gøre lidt mere ud af det metodiske og kulturteoretiske grundlag som undersøgelsen er baseret på.

Der kan i forbindelse med etableringen af listen med A- og B-titler peges på et par fejlskud. F.eks. er det ikke korrekt, at **Spar dame** fik dårlige anmeldelser - mange anmeldere var faktisk positivt stemt. det må også påpeges, at **Betty Blue** bestemt ikke er blød pornografi, men en dybt alvorlig og meget litterær roman om en generations vanskeligheder med at træde i eksistens. Flere andre eksempler kunne fremhæves. Det interessante er

imidlertid, at det er problematisk at snakke om "det bedste af den på dansk foreliggende skønlitteratur", fordi det forudsætter konsensus om en fælles litterær norm. Det problem reflekterer undersøgelsen flere steder (f.eks. pp.48,89), men forudsætter alligevel indirekte en fælles norm: udtrykket "det bedste" har absolut og normativ karakter, og pointen er nu, at undersøgelsen har brug for det absolutte for at kunne fastholde de enkle dikotomier, den er baseret på, hvorimod det i undersøgelsen brugte anmeldelsesmateriale, er heterogent - "det bedste" har mange forskellige definitioner, fordi anmeldelsessystemet i dag er parcelleret og dermed uden fælles målestokke. Bl.a. vil journalistiske kriterier som nyhedsværdi og underholdning indgå i den litterære vurdering - dertil kommer i højere grad end tidligere kriterier, der tager udgangspunkt i genrerne og den enkelte anmelders egne individuelle kulturelle præferencer.

Denne problematik fremtræder ikke så synligt, når vi alene beskæftiger os med listen over de 114 titler, men det bliver den, når undersøgelsen foretager sin hierarkisering af de 443 titler. Her vil der næppe være enighed om placeringen af de enkelte forfattere. Også det ser rapportens forfatter som et problem (p.89), men etablerer ikke desto mindre en hierarkisk ordening, der skelner mellem egentlig litteratur og underholdning, og som ikke er i overensstemmelse med anmeldelsespraksis, hvor skellet mellem ordentlig kunst og underholdning er formidsket - undertiden udslettet. F.eks. er et forfatterskab som Stephen Kings blevet litterariseret, så hans romaner måske snarere hører hjemme i gruppe I2 end i gruppe IIA. Andre eksempler på mulige "fejlplaceringer" er Amblers, Hillermanns, Rathbones, Vázquez Montalbans og Phillippe Djians forfatterskaber. De er placeret i gruppe IIA, men kunne godt placeres i gruppe I2. Det betyder, at andre øjne på de 443 titler end panelets kunne medføre nogle helt andre hierarkiseringer og dermed et andet procentuelt forhold mellem forlagernes udbud inden for de forskellige grupper og bibliotekernes anskaffelser.(Jvf.p.95).

Det principielle er imidlertid, hvilket undersøgelsen også selv er inde på (p.91), at forskellen mellem grupperne I2 og IIA er problematisk at fastholde, da både anmelderes og læseres præferencer tyder på, at det er vanskeligt at opretholde en modsætning mellem egentlig litteratur og underholdning. De kulturbærende lags litterære præferencer er blevet meget mere differentierede, det vil sige orienteret mod en mangfoldighed af kulturelt konsum, og denne differentiering er i sig selv med til at opløse alt for rigide normsæt. Også den underholdning, som før blev betragtet med skepsis, har fået eksistentiel relevans - det gælder de mange historiske romaner, og det gælder kriminalromanernes popularitet. Derfor ville det have været interessant, hvis undersøgelsen selv havde reflekteret sine egne fornemmelser af usikkerhed helt til bunds. Det ville have medført en meget mere facetteret diskussion af folkebibliotekernes materialevalg. I stedet vælges en "pragmatisk løsning" (p.89). Ordet pragmatisk kan blandt andet betyde at lægge vægten på det praktisk gennemførlige og det nyttige. I denne sammenhæng bliver det praktiske og nyttige så en bekræftelse af et klassisk kvalitetsbegreb, hvis almene gyldighed undersøgelsen selv er i tvivl om - på overfladen. Undersøgelsen er derfor i empirisk forstand problematisk i forbindelse med placeringen af titlerne i det hierarkiske system, og den er det "moralsk", fordi de kvantitative opgørelser tilskrives nogle værdiimplikationer, der ikke er grundlag for. I virkeligheden står de værdimæssige tolkninger og tallene i et udvendt forhold til hinanden. Det betyder, at undersøgelsen faktisk kun kan beskrive, at bibliotekernes bogvalg i forhold til udgivelsesmængden orienterer sig mod bestemte dele af denne mængde. Om det er godt eller skidt er et åbent spørgsmål, hvis besvarelse hænger sammen med de normsæt, der kategoriserer og tolker fordelingerne. En ordentlig udlånsanalyse ville have bragt undersøgelsen noget mere soliditet - altså en kobling

mellem indkøb og udlån. I denne udgave ses problemerne stort set kun fra leverandørernes side. Aftagerne og deres kulturelle præferencer har vel også en vis relevans.

Undersøgelsen har således den fundamentale svaghed, at den ikke forholder sig kritisk til sit eget udgangspunkt, at den anser nogle forudsætninger for selvfølgelig selv om de næppe er det, nemlig at folkebibliotekernes bogbestand fortsat skal følge en bestemt standard. Den har ingen distance til parterne i debatten og det skyldes først fremmest mangel på bestemmelser af mere kulturteoretisk karakter. Disse savnes i fremstillingen - ikke som et mål i sig selv - men med det formål at få karakteriseret de vilkår, frembringelsen af kultur arbejder i forhold til. Forholdet mellem på den ene side forlæggere, forfattere, anmeldere og centrale institutioner og på den anden bibliotekerne og brugerne er jo ikke en isoleret relation. Deres indbyrdes forhold er igen indfældet i nogle omfattende kulturelle sammenhænge, hvor der hele tiden sker omflytninger og skift i værdier. Det er nogle skift som også rammer ind i forlagssystemet - og måske er disse skift så omfattende og uoverskuelige, at den mest bekvemme måde at løse problemerne på består i at, finde sig nogle nære skurke. Jeg siger ikke hermed, at f.eks. danske forfattere ikke har problemer, men det er et spørgsmål, om folkebibliotekerne kan og skal løse disse. Og en ting er sikkert: de forenklinger af problemstillingerne, som rapporten gør sig skyldig i, besværliggør en ordentlig bearbejdning af problemerne. Undersøgelsens fremgangsmåde kommer snarere til at virke som legitimationshjælp for kritikken af folkebibliotekerne. Når nu virkeligheden omkring folkebibliotekernes materialevalg er så sammensat, som den er, så er det vel også et rimeligt krav til en undersøgelse af bogvalget, at den bare i beskedent omfang forholder sig analytisk til det komplekse.

Vi ser ser noget forandre sig - om det er til det værre eller til det bedre kan ingen af os sige. Det er en forandring - og måske må så målestokkene også forandre sig.